

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дудка А.В. Особливості проведення слідчих дій за участю осіб з фізичними або психічними вадами: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Андрій Вікторович Дудка. — К., 2009. — 226 с.
2. Криминалистика: Учебник для вузов / Т.В. Аверьянова, Р.С. Белкин, Ю.Г. Корухов, Е.Р. Россинская; [под ред. Р.С. Белкина]. — М.: Издательство "Норма" (Издательская группа "Норма-ИнфраМ"), 2000. — 990 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу до документа: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17>.
4. Лук'янчиков Є. Д. Виклик на допит: правові, організаційні, тактичні аспекти / Є. Д. Лук'янчиков // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. — 2003. — № 2. — С. 228-232.
5. Питерцев С. К. Тактика допроса / С. К. Питерцев, А. А. Степанов. — СПб: Питер, 2001. — 160 с.
6. Правила надання та отримання телекомунікаційних послуг, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 11.04.2012 р. №295 [Електронний ресурс]. — Режим доступу до документа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/295-2012-%D0%BF>.
7. Правила надання послуг поштового зв'язку, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 05.03.2009 р. № 270 [Електронний ресурс]. — Режим доступу до документа: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/270-2009-%D0%BF/page>.
8. Підстави і процесуальний порядок виклику учасників кримінального провадження для участі у слідчих діях / О. В. Іващенко // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право". — 2013. — № 1(7)
9. Черненко А.П. Кримінально-процесуальна регламентація слідчих дій: Дис. канд. юрид. наук: 12.00.09 / Анатолій Павлович Черненко. — Х., 2004. — 191 с.

УДК 343.132

Локтіонов І. Ю., здобувач кафедри
кримінального процесу НАВС

Правова відповідальність керівника органу досудового розслідування

Розглянуто питання про правову відповідальність керівника органу досудового розслідування, а також запропоновані ґрунтовні висновки та пропозиції щодо правової відповідальності керівника органу досудового розслідування.

Ключові слова: керівник органу досудового розслідування; відповідальність; слідчий.

Рассмотрен вопрос о правовой ответственности руководителя органа предварительного расследования, а также предложены основательные выводы и предложения относительно правовой ответственности руководителя органа досудебного расследования.

Ключевые слова: руководитель органа досудебного расследования; ответственность.

The question of the legal responsibility of the head of preliminary investigation, as well as proposing basic conclusions and recommendations regarding the legal responsibility of the head body of pre-trial investigation.

Keywords: head of the body of pre-trial investigation; responsibility; the investigator.

Актуальність теми. У п.8 ч.1 ст.3 Кримінального процесуального кодексу України (далі — КПК) визначено, що керівник органу досудового розслідування — це начальник Головного слідчого управління, слідчого управління, відділу, відділення органу внутрішніх справ, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додер-

жанням податкового законодавства, органу державного бюро розслідувань та його заступники, які діють у межах своїх повноважень.

Відповідно до частин 1, 2 ст. 39 КПК, керівник органу досудового розслідування організовує досудове розслідування. Він уповноважений: 1) визначати слідчого (слідчих), який здійснюватиме досудове розслідування, а у випадках здійснення досудового розслідування слідчою групою – визначати старшого слідчої групи, який керуватиме діями інших слідчих; 2) відсторонювати слідчого від проведення досудового розслідування вмотивованою постановою за ініціативою прокурора або з власної ініціативи з наступним повідомленням прокурора та призначити іншого слідчого за наявності підстав, передбачених цим Кодексом, для його відводу або у разі неефективного досудового розслідування; 3) ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування, давати слідчому письмові вказівки, які не можуть суперечити рішенням та вказівкам прокурора; 4) вживати заходів щодо усунення порушень вимог законодавства у випадку їх допущення слідчим; 5) погоджувати проведення слідчих (розшукових) дій та продовжувати строк їх проведення у випадках, передбачених цим Кодексом; 6) здійснювати досудове розслідування, користуючись при цьому повноваженнями слідчого; 7) здійснювати інші повноваження, передбачені цим Кодексом.

Стан дослідження. Повноваження керівника органу досудового розслідування вже досліджували Ю.П. Аленін, В.Ю. Захарченко, В.П. Шибіко, В.П. Пшонка та інші науковці, коментуючи ст.39 КПК. Однак питання про відповідальність цього керівника ще не вивчалось. Його розгляд є метою даної статті.

Виклад основного матеріалу. Юридичну відповідальність керівника органу досудового розслідування можна розглядати у двох аспектах: позитивному (свідоме виконання правових приписів) та негативному (застосування примусу за порушення закону).

Про позитивну відповідальність керівника органу досудового розслідування у ст.39 КПК не йдеться. Про таку відповідальність зазначено у відомчих нормативних актах, наприклад, у п.4.12 Типового положення про слідчий відділ (відділення) міського, районного, лінійного управління (відділ) Головного управління МВС України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, на транспорті, яке затверджено наказом МВС України №686 від 9 серпня 2012 року «Про організацію діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України» [1]. У цьому пункті вказано, що начальник слідчого відділу є відповідальним за виконання покладених на слідчий відділ завдань, дотримання слідчими вимог законодавства України, стан службової та трудової дисципліни.

Також про позитивну відповідальність керівника органу досудового розслідування йде мова у п.1.4 наказу МВС України №700 від 14 серпня 2012 року «Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень» [2]. Поряд з начальником територіального органу внутрішніх справ він є відповідальним за належну організацію взаємодії слідчих підрозділів з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ при попередженні, виявленні й розслідуванні кримінальних правопорушень.

Сутність відповідальності керівника органу досудового розслідування у позитивному аспекті полягає у добросовісному виконанні ним процесуальних та організаційних повноважень, які покладені на нього КПК та відомчими нормативними актами. Оскільки

ки у ст.39 КПК не йдеться про таку відповідальність, пропонуємо доповнити її положенням, що керівник органу досудового розслідування несе відповідальність за організацію законного та своєчасного проведення розслідування.

У негативному аспекті сутність відповідальності керівника органу досудового розслідування полягає у застосуванні до нього правових санкцій внаслідок вчинення ним порушень закону, не забезпечення дотримання вимог законодавства слідчим. Така відповідальність застосовується у примусовому порядку, що тягне для нього настання негативних наслідків.

У залежності від певного порушення закону, яке допущене керівником органу досудового розслідування, можна виділити такі види його правової відповідальності у негативному аспекті: - кримінально-правова; - кримінально-процесуальна; - дисциплінарна; - цивільно-правова.

Кримінальна відповідальність керівника органу досудового розслідування настає у тому випадку, коли безпосереднім об'єктом вчинених ним злочинів є кримінально-процесуальні відносини. Це конкретні суспільні відносини, що захищаються відповідною нормою кримінального закону, яка передбачає відповідальність за такі діяння, як: притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності; завідомо незаконний арешт; затримання; примусення давати показання; фальсифікація матеріалів досудового слідства. Ці «злочини порушують передбачений законом порядок діяльності правоохоронних органів, створюють ілюзію боротьби зі злочинністю, «підвищуючи» кількість розкритих злочинів, а отже, завдають шкоди правосуддю, оскільки інколи відповідальності уникає особа, яка вчинила злочин, чи, навпаки, ...щодо невинної особи здійснюється її незаконне кримінальне переслідування» [3, с.277].

Розглядаючи питання про кримінальну відповідальність керівника органу досудового розслідування, слід звернути увагу на наступну обставину. У зв'язку з прийняттям нового КПК доповнено статтею 381-1 Кримінальний кодекс України (далі — КК) [4]. Відповідно до цієї статті слідчий притягується до кримінальної відповідальності за умисне систематичне невиконання законних вказівок прокурора, наданих ним письмово в установленому КПК порядку, при здійсненні кримінального провадження. Однак про керівника органу досудового розслідування у ст.381-1 КК не згадується, з чим не можна погодитися.

У ч.3 ст.39 КПК встановлено, що керівник органу досудового розслідування зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які даються у письмовій формі. Невиконання ним законних вказівок та доручень прокурора, наданих у порядку, визначеному цим Кодексом, тягне за собою передбачену законом відповідальність. З метою забезпечення виконання даної норми вважаємо доцільним доповнити ст.381-1 КК після слова «слідчим» словами «керівником органу досудового розслідування».

Кримінально-процесуальна відповідальність керівника органу досудового розслідування за порушення норм КПК реалізується шляхом застосування процесуальних санкцій. Вони застосовуються тоді, коли відповідно до п.6 ч.2 ст.39 КПК він особисто здійснює досудове розслідування, користуючись при цьому повноваженнями слідчого. Наприклад, одна із санкцій полягає у тому, що прокурор чи слідчий суддя скасовує незаконні та необґрунтовані постанови керівника органу досудового розслідування (п.7 ч.2 ст.36, п.1 ч.1 ст.307 КПК). Інша санкція — це визнання судом недопустимими доказів, які отримані цим керівником з порушенням порядку, встановленого законом (ст.89 КПК).

За порушення закону, які допущені при організації проведення досудового розслідування, на керівника органу досудового розслідування вищестоящим керівником може бути накладено дисциплінарне стягнення.

Про це йдеться у низці відомчих нормативних актів, наприклад, у пункті 1.5 наказу МВС України та Міністерства юстиції України №289/540/5 від 26 березня 2013 року «Про заходи стосовно дотримання вимог законодавства при затриманні без ухвали слідчого судді, суду осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, та при обранні стосовно підозрюваних запобіжного заходу – тримання під вартою під час кримінального провадження»[5]. У даному пункті відмічається, що начальники слідчих управлінь (відділів) ГУМВС, УМВС мають вживати заходів дисциплінарного впливу до керівників слідчих підрозділів внутрішніх справ, які не забезпечили дотримання вимог законодавства.

Як правило, їх притягнення до дисциплінарної відповідальності провадиться після проведення службового розслідування. У вказаному наказі зазначено, що начальники слідчих управлінь (відділів) протягом десяти діб з дня виявлення порушення вимог кримінального процесуального законодавства повинні організувати в установленому порядку проведення службових розслідувань за кожним фактом: - обґрунтованої підозри, що доставлення до органу досудового розслідування уповноваженою службовою особою затриманої особи тривало довше, ніж це необхідно; - неповідомлення або несвоєчасного повідомлення слідчим, іншою службовою особою затриманій особі, підозрюваній у вчиненні злочину, про підстави затримання та про те, в учиненні якого злочину вона підозрюється, а також нероз'яснення її права мати захисника, отримувати медичну допомогу, надавати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри щодо неї; - неповідомлення про затримання особи та місце її перебування близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором цієї особи; - невручення негайно затриманому копії протоколу про затримання під підпис, а також у разі не надіслання такого протоколу прокуророві; - звільнення з ізолятора тимчасового тримання затриманої особи, підозрюваної в учиненні злочину, безпосередньо слідчим або службовою особою, відповідальною за перебування затриманих, без подання слідчим клопотання прокурору про обрання запобіжного заходу; - звільнення підозрюваного з-під варти через невнесення слідчим за погодженням з прокурором клопотання про продовження строку тримання під вартою в порядку, установленому КПК; - ухвалення судом виправдувального вироку, прийняття прокурором постанови про закриття кримінального провадження у зв'язку з відсутністю події кримінального правопорушення або відсутністю в діянні складу кримінального правопорушення щодо особи, яка трималася під вартою.

Службове розслідування здійснюється відповідно до вимог наказу МВС України №230 від 12 березня 2013 року «Про затвердження Інструкції про порядок проведення службових розслідувань в органах внутрішніх справ України»[6]. За його результатами в межах компетенції складається письмовий мотивований висновок, який затверджується особисто начальником слідчого управління (відділу) ГУМВС, УМВС. Якщо буде встановлено, що керівник слідчого підрозділу не забезпечив дотримання вимог кримінального процесуального законодавства, до нього вживаються заходи дисциплінарного впливу, передбачені Законом «Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України» [7].

Цивільно-правова відповідальність керівника органу досудового розслідування настає у тому випадку, коли він, здійснюючи досудове розслідування, користується при цьому

повноваженнями слідчого (п.6 ч.2 ст.39 КПК), притягнув до кримінальної відповідальності завідомо невинну особу, тобто, вчинив злочин, передбачений ст.372 КК.

У ч.1 ст.1176 Цивільного кодексу України зазначено, що шкода, завдана особі внаслідок незаконного притягнення до кримінальної відповідальності, відшкодовується державою у повному обсязі незалежно від вини посадових осіб органу, що здійснює досудове розслідування [8]. Разом з тим у ч.3 ст.1191 цього Кодексу вказано, що держава, відшкодувавши шкоду, завдану посадовою особою органу досудового слідства, має право зворотної вимоги до цієї особи у разі встановлення в її діях складу злочину за обвинувальним вироком суду щодо неї, який набрав законної сили.

Висновки. Таким чином, якщо керівник органу досудового розслідування був засуджений за те, що притягнув завідомо невинну особу до кримінальної відповідальності, держава, відшкодувавши їй заподіяну майнову та моральну шкоду, має право вимагати від засудженого повернення сплачених коштів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про організацію діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України: наказ Міністерства внутрішніх справ України №686 від 9 серпня 2012 року // Офіційний вісник України. – 2012. - №84. – Ст.3408.

2. Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень: наказ Міністерства внутрішніх справ України №700 від 14 серпня 2012 року. - [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://document.ua/pro-organizaciyu-vzaemodiyi-organiv-dosudovogo-rozsliduvannj-doc119907.html>.

3. Мисливий В.А. Кримінально-процесуальні відносини як об'єкт злочинів проти правосуддя / В.А.Мисливий, О.А.Пилипенко // Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовній діяльності: Тези доповідей та повідомлень науково-практичної конференції (Київ, 3 квітня 2009 року). Видання присвячене пам'яті професора А.Я.Дубинського. – К.: Атіка, 2009. – С.275-277.

4. Кримінальний кодекс України. Кримінальний процесуальний кодекс України. – К.: Юрінком Інтер, 2012. – 608с.

5. Про заходи стосовно дотримання вимог законодавства при затриманні без ухвали слідчого судді, суду осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, та при обранні стосовно підозрюваних запобіжного заходу – тримання під вартою під час кримінального провадження: наказ Міністерства внутрішніх справ України та Міністерства юстиції України №289/540/5 від 26 березня 2013 року. - [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0602-13>.

6. Про затвердження Інструкції про порядок проведення службових розслідувань в органах внутрішніх справ України: наказ Міністерства внутрішніх справ України №230 від 12 березня 2013 року. - [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0541-13>.

7. Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України: Закон України від 22 лютого 2006 року // Відомості Верховної Ради України. – 2006. - №29. – Ст.245.

8. Цивільний кодекс України: Офіційний текст. – К.: Кондор, 2003. – 400 с.